

УДК 327

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНОЗНАВСТВА В НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

ВЕЛИЧКО В.В.,
кандидат
історичних наук,
доцент,
Дипломатична
академія України
при МЗС України

Стаття присвячена розгляду теоретико-методологічного підґрунтя регіоназнавства. Подано аналіз впливу регіонального чинника на удосконалення засад зовнішньої політики та державного будівництва. Автор відзначає появу нових, сучасних підходів до вивчення процесів регіоналізації країни в Україні та світі.

Ключові слова: регіоналізація, Україна, зовнішня політика, регіоназнавство.

Задовольняючи потреби держави й регіонів, вітчизняне регіоназнавство, як синтез підходів різних наук до регіональних досліджень, досягло певного рівня свого розвитку. Значною мірою це відбувається завдяки науковим школам, що склалися в Україні за часів колишнього СРСР. Водночас, в Українській державі сформувався корпус професійних вчених й дослідників з їх оновленим методологічним інструментарієм і здатністю застосовувати до вивчення процесів регіоналізації країни нові, сучасні підходи.

В Україні регіональними дослідженнями протягом останньої декади зайнята ціла плеяда вчених, серед яких можна виділити П.Беленького, В.Будкіна, Б.Буркінського, О.Вишнякова, Б. Данилишина, М. Долішнього, В. Євдокименка, М. Козоріз, В.Кравціва, Ю. Макогона, М.Мальського, Н.Мікулу, С. Пирожкова, Л.Шевчук, В.Чужикова та ін.

Пік широкого обговорення предмету й завдань регіональних досліджень в Україні перепадає на другу половину 1990-х - початок 2000 рр. Здійснено масштабні та продуктивні дослідження в галузі регіоназнавства як складової частини регіоналістики, в яких досить чітко визначені мето-

дологічні основи, рамки й завдання досліджень (Н.Антонюк, О.Богорад, А.Голіков, Г.Балабанов, І.Зінько, П.Ігнат'єв, Ю.Макогон, М.Паламарчук, В.Поповкін, С.Романюк, Д.Стеченко, Н.Студеніков, А.Філіпенко, В.Г.Цватий, С.О.Шергін, В.Юрківський та ін.).

Так, М.Паламарчук визначив загальну мету регіональних досліджень, яка полягає у виявленні матеріальних та інших резервів, можливості удосконалення суспільної організації та управління районами, ефективного зростання обсягів матеріального виробництва і покращення добробуту, умов життя населення, суспільного прогресу в цілому.

Щодо конкретних завдань регіональних досліджень, то це – опрацювання наукових основ вирішення важливих проблем соціально-економічного розвитку районів.

Водночас, М.Паламарчук зазначає, що регіональні дослідження не обмежуються тільки економічною наукою – регіональною економікою, розглядають також природні ресурси, економічні й соціальні об'єкти та процеси в їх сукупності.

Завдання регіонології полягає у вивченні факторів і закономірностей суспільно-територіальних комплексів, розробці наукових основ прогнозування їх розвитку, а тематика регіональних досліджень в Україні – у вивченні економічних й соціальних об'єктів у їх інтегрованій взаємодії, дослідженні структури й закономірностей територіально-виробничих комплексів, розробці методологічних основ районування, прогнозування їх розвитку тощо¹.

У вітчизняній науці регіоналістика визначена як галузь наукових знань, яка вивчає територіальну організацію господарства і життєдіяльності населення. Предметом його дослідження є соціально-економічні (суспільно-економічні) регіони усіх рівнів. Регіоналістика має на меті вивчення специфіки соціально-економічного, політичного, культурного, етноконфесійного, природного, екологічного розвитку цих відносно цілісних територіальних утворень².

Всередині цієї галузі знань виділяється, поперше, теоретичне регіоналістичне, що займається аналізом територіальної диференціації не конкретних регіонів, а їхніх типів і моделей; по-друге, конструктивне регіоналістичне, що застосовує теоретичні положення до проектування штучних територіальних систем з чіткими кордонами; по-третє, пізнавальне регіоналістичне, що вивчає регіоналізацію простору як інструмент пізнання.

Існує погляд на регіоналістику як на синтез наукових знань і напрямків досліджень, що вивчає закономірності формування та розвитку регіонів. Як навчальну дисципліну «Регіоналістика» викладається в системі ВНЗ МОН України, зокрема, студентам, які навчаються за напрямом «Міжнародні відносини».

При цьому зміст навчальної дисципліни охоплює широке коло питань: провідні наукові підхо-

ди до розуміння сутності регіоналістики; об'єкт і предмет науки, основні методологічні засади сучасного регіоналістичного дослідження, його головні функції та завдання, розвиток регіоналістичних досліджень; основні наукові підходи до відокремлення макрорегіонів світу: фізико-географічних, політичних, економічних, культурно-цивілізаційних; характеристику таких аспектів окремих макрорегіонів світу: географічне положення, фізико-географічні; політичні, соціально-економічні, етнічні, культурні регіони в їх складі, інтеграційні процеси в регіонах світу, особливості регіональної політики в державах регіонів тощо.

В Росії регіоналістика визначена як галузь наукових знань, що вивчає територіальну організацію господарства, а в якості його предмета розглядаються економічні райони усіх рівнів³. Білоруська регіоналістика займається аналізом суті регіоналізму, рівнів регіонального розвитку та співвідношення потреб і ресурсів окремих регіонів в процесі розв'язання соціально-економічних проблем⁴.

На наш погляд, важливим для регіоналістики науковим доробком може стати вперше розпочате в Україні дослідження сутності декоуплінгу як економічного феномена, що відображає здатність економіки до зростання, яке не супроводжується посиленням тиску на довкілля⁵.

Водночас, заслуговують на увагу думки тих українських науковців, котрі вважають, що традиційні аспекти аналізу регіональної специфіки крізь призму категорій економіки і управління не є достатніми, оскільки на перший план виходить їх розгляд в історико-культурологічному аспекті, під кутом зору того, як впливає регіональна строкатість на життєдіяльність соціумів⁶.

Переконаливими є й аргументи, які висувують львівські дослідники на користь започаткування політичної регіоналістики⁷. Ними простежується не тільки процес еволюції підходів до розуміння основних понять та методів дослідження, а й окреслюється предметне поле та методологічні основи політичної регіоналістики у світі, на постсоціалістичному просторі, в Україні.

Існує й інше трактування регіоналістики у її найвищій стадії розвитку, передусім в країнах Європейського Союзу, так званий «новий регіоналізм». Його ідеологія, яку в Україні вперше розкрили Б.Данилишин та В.Семиноженко, є головним змістом регіональної політики країн ЄС. На їх думку, новий регіоналізм цілком відповідає сучасному етапові розвитку України, зокрема, концепції адміністративно-територіальної реформи, новим внутрішньополітичним завданням, регіональній складовій міждержавного співробітництва⁸.

Російські вчені вбачають у регіоналістиці новий інструмент формування регіональної політики, актуальність якого зростає в міру виникнення нових чи загострення старих проблем федералізму,

територіальних асиметрій, регіональних депресій, міжбюджетних відносин, зовнішньоекономічної регіональної діяльності, некерованої міграції населення, етнополітичних конфліктів тощо⁹.

На їх думку, регіонознавство і регіоналістика в цілому починають перетворюватися з взаємопов'язаних, але все ж традиційно ізольованих областей вивчення регіональних процесів різними науками (політологією, географією, економікою, соціологією, демографією, екологією тощо) в єдину міждисциплінарну галузь знання з виключно високим рівнем системності.

Проте в європейських та американських регіональних дослідженнях економічна та географічна складова переважають. За останні півтора десятиріччя у Європі та Північній Америці регіонознавство розвивалося передусім завдяки дослідженням економістів (Дж. Тюнен, У.Айзард, А.Вебер, В. Кристалер, А.Льош, Т.Паландер, Е.Гувер, Ф. Перру, А.Хіршман, Дж.Фрідман, Х.Річардсон, Г.Мюрдаль, Н.Кальдор та ін.). Дослідження було сконцентровано навколо теоретичних проблем регіонального розвитку. Класичною школою та сучасним регіонознавством були визначені об'єкти, методологія і суть регіональної економіки, розроблені теорії локації, економічного району та його різновидів, економічного центру, поясу та мережі, теорія та концепції моделей регіонального розвитку, а також розв'язані такі проблеми як співвідношення між темпами розвитку та подолання нерівномірності розвитку окремих регіонів, функціональна структура регіонального господарства, інновації регіонального розвитку, регіонального управління, регіональної політики тощо.

Одним з перших у світі теоретиків регіонознавства вважається Дж. Тюнен. У його дослідженні «Ізольована держава у її відносинах з сільським господарством і національною економікою» було вперше запропоновано та обґрунтовано визначення територіально-економічних меж будь-якого регіону радіусом ринку¹⁰.

Істотний внесок у розвиток регіонознавства зробив А. Вебер. У широко відомій праці «Про розміщення промисловості» він прагнув створити «вічну» або «істинну» теорію розміщення, що певним чином обмежувало наукову значущість його теоретичної концепції.

Широко визнані досягнення У. Айзарда в розвитку такої фундаментальної ланки регіонознавства як теорії просторової економіки. Так, його праця «Розміщення і просторова економіка» (1956 р.) містила ідеї, які полягали в зміцненні просторової й регіональної основи окремих спеціальних дисциплін за допомогою розробки більш адекватної загальної теорії розміщення і просторової економіки, пов'язаної з теорією виробництва, ціноутворення і торгівлі¹¹.

Подальший поступ теорії регіонознавства відображений в монографії У.Айзарда «Методи регіонального аналізу: вступ до науки про регіони»

(1961 р.). Суть книги полягала у доповненні теорії регіоналістики прикладними методами регіонального аналізу і в розробці методики їх оцінки основних параметрів просторової економіки за допомогою методів.

Американський вчений концентрував увагу на дослідженні просторових явищ та взаємозв'язків між ними поза їх генезисом. Ці та інші теоретичні доробки, наведені у праці, спиралися на практичний аналіз статистичних рядів про чисельність населення в минулому, сучасному і майбутньому. Виходячи з цього, У.Айзард довів, що саме населення є регіоноутворюючим ядром і визначає його економічний, соціальний і культурний розвиток¹².

На думку У. Айзарда, у регіонознавстві центральне місце має належати районним і міжрайонним структурам і функціям. Кількісні методи мають використовуватися для вивчення просторових взаємозв'язків, а не причинних залежностей.

Важливий напрямок розвитку регіональної науки становила теорія зростання, а також аналіз агломераційного ефекту у розселенні.

У 1950-1960-х роках в Європі була широко визнана і набула поширення у світі концепція «полосів зростання», розроблена Ф. Перру. На його думку, великі фірми (підприємства), що здатні сприймати і генерувати нововведення, утворюють полюси зростання, які домінують в економічному просторі. В цій концепції поєднуються чинник нерівномірності поляризованого розвитку та ідея генерування і запровадження нововведень¹³.

Практично поняття «полюси зростання» включало конгломерат ідей та концепцій. Його зміст трансформувався із засобу опису економічного розвитку в абстрактному економічному просторі до розв'язання конкретних завдань вибору центрів концентрації капіталовкладень та інших організаційних заходів.

Т. Хагерstrand наприкінці 1950-х рр. провів дослідження дифузії нововведень — технічних, економічних, соціальних, культурних — міграцій населення та росту міст. Його заслугою є й те, що вперше, спираючись на емпіричні данні, він описав вплив сусідства на просторову дифузію нововведень. Побудовані на ній розробки виявилися виключно важливими для розуміння дифузії нововведень як хвильового явища, яке, поміж іншим, характерне для процесів освоєння простору в усіх існуючих соціо-культурних системах¹⁴.

Істотний внесок у розвиток регіонознавства зробила праця Е. Гувера «Розміщення господарської діяльності» (1948), яку слід вважати піонерною в справі теоретичного аналізу впливу держави на розміщення продуктивних сил. Е.Гувером чи не вперше застосовувався макроекономічний підхід до реалій процесу розміщення¹⁵.

1971 р. Гувер видав основоположну працю «Вступ до регіональної економіки», у якій підбив підсумки сучасних йому досліджень в економічній галузі регіонознавства.

Таким чином, виразний сегмент регіонознавства становить соціальна та управлінська тематика. Тобто до основоположних рис регіонознавства слід віднести закономірності процесу формування і управління соціально-економічною системою регіону.

Безперечно, що в орбіті регіонознавства знаходяться історичні, демографічні, національні, релігійні, екологічні, політико-правові, природно-ресурсні особливості, а також місце і роль регіонів у міжнародному поділі праці¹⁶.

Регіонознавці Центрально-Східної Європи, в тому числі України, майже єдині у тому, що процес регіоналізації перетворився на невід'ємну складову суспільно-політичних і економічних перетворень на всьому постсоціалістичному просторі, поставивши на порядок денний і питання про необхідність здійснення ефективної регіональної політики, і проблему наукового осмислення передумов і процесу формування окремих регіонів країн в економічному, історичному, соціальному та екологічному вимірах.

Значний інтерес становить досвід регіональних досліджень і відповідної політики Європейського Союзу. Найбільш дієвою й оптимальною формою розвитку регіонів виявилася успішно апробована на Європейському континенті євро регіональна модель співпраці на принципах добровільності, децентралізації та самоуправління.

У Європейському Союзі виходять з усвідомлення, що лише спільні дії, збереження і зміцнення добросусідських і рівноправних відносин, взаємна відкритість можуть гарантувати гармонійний розвиток територій. Старими членами ЄС нагороджений значний досвід проведення політики «наближення регіонів» – cohesion policy - та взаємодії між ними, управління процесами регіонального розвитку, його фінансування та реалізації відповідних програм.

Регіональна політика ЄС почала потужно діяти в ряді нових країн-членів Союзу. Так, відповідно до засад Європейської політики сусідства їх місцеві органи влади створюють транскордонні структури в рамках євро регіонів та програм прикордонного співробітництва, у яких в тому числі беруть участь більшість областей України¹⁷. Нині до набору інструментів регіональної політики ЄС додалася ухвалена на травневому (2009р.) саміті Союзу його нова ініціатива «Східне партнерство».

Тому задля обслуговування регіональної політики ЄС регіонознавство Європи не тільки динамічно розвивалося, а й істотно посилило свої позиції у її світовій ієрархії.

Зокрема, у регіонознавстві європейських країн сталися зміни, які полягають у тому, що економічний простір, його структура та організація не є дискретними, особливими чи спеціально виокремленими явищами, які у той чи інший спосіб попадають у поле зору політиків чи вчених. Нині

вони вже становлять цілісний, загальний та постійний об'єкт досліджень.

На думку Б.Йоханссона, європейським регіонознавцям стає дедалі зрозумілішим, що структура регіонів не може залишатися окремишою темою, маючи доповнюватися аналізом результатів економічного розвитку, динаміки розміщення виробництва, рішеннями в галузі регіональної політики та багатьма іншими темами досліджень, які перебувають на різних стадіях розробки¹⁸.

Слід враховувати, що не в усіх європейських країнах регіонознавство є усталеною, традиційно розвиненою і добре структурованою гілкою наукового знання із стабільними наддержавними (установами регіональних досліджень Європейського Союзу), міжнародними недержавними (IRSA - Міжнародна асоціація регіональних наук та ERSA - Європейська асоціація регіональних наук) інституціями, а також науково-дослідними установами країн, термін діяльності яких нараховує десятиліття.

На постсоціалістичному просторі Європейського континенту соціально-економічні системи регіонів перебувають у стані глибокої трансформації, що спонукає до реконструкції чи, принаймні, удосконалення теоретико-методологічного підґрунтя регіонознавства. Це дозволяло б розробляти засади державного будівництва з урахуванням різноманітних (економічних, географічних, соціальних тощо) чинників, вплив яких в майбутньому лише посилюватиметься.

Саме тому регіонознавство зазнало динамічного розвитку в постсоціалістичних країнах, продовжуючи одночасно зміцнювати позиції як науки світового масштабу, як напрямок науково-дослідної діяльності, який на основі міждисциплінарного підходу спрямований на вивчення закономірностей процесу регіоналізації країни з урахуванням природно-географічних, економічних, соціально-демографічних чинників, а також на дослідження регіонального розвитку в його взаємозв'язку з принципами державного управління та основними напрямками державного будівництва.

Як один з показників світового визнання регіонознавства може служити нагородження Нобелівською премією 2008 року в галузі економіки видатного американського регіоналіста та публіциста Пола Крюгмана. У резюме Нобелівського комітету щодо мотивів нагородження йдеться, зокрема, про теорію лауреата, які показали, що результатом процесів урбанізації та підвищення конкурентоздатності масових, виходячих за межі попиту національних ринків, виробництв став поділ регіонів на високотехнологічні урбанізовані «стрижні» (core) та менш розвинуту периферію¹⁹.

На цьому теоретичному тлі виникла концепція транскордонного регіоналізму як просторово інтегрованої форми співробітництва, що долає межі державних кордонів і формує, всупереч об-

меженням, які вони встановлюють, усвідомлення інтегрованості, взаємозалежності та спільних інтересів²⁰.

Трансформація поглядів на роль і функції державних кордонів на Європейському континенті, посилення ідеї «Європи регіонів» і практична імплементація концепції будівництва Європейського дому без внутрішніх кордонів дали привід вести мову про такі поняття як «транскордонний регіон» та «євро регіон». У випадку з країнами, охопленими впливом Європейської політики сусідства, увійшли до наукового обігу й такі поняття як «транскордонна полоса» - cross border zone (вздовж сухопутного кордону) або cross sea cooperation «через морське співробітництво» (в межах одного внутрішнього моря).

Для даної монографії важливим є визначення транскордонного регіону як певної території, яка характеризується наявністю схожих природно-географічних умов і охоплює прикордонні території двох або кількох держав, що мають спільний кордон, підтримують виробничі, соціально-економічні й культурні зв'язки між собою, часто маючи спільне історичне минуле.

У Законі України «Про транскордонне співробітництво» 2004 року законодавчо закріплене поняття «євро регіон» як організаційної форми співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до двох або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво.

Дослідження таких явищ як транскордонні регіони та євро регіони перетворюються на важливий об'єкт регіонознавства, актуальність і масштаби вивчення яких у нових країнах-членах ЄС та їх сусідах зростають швидкими темпами.

Так, наприкінці минулого - на початку поточного століття виявилася значна зацікавленість проблематикою регіонального розвитку та, зокрема, транскордонного співробітництва з боку польських науковців. Велику увагу цим проблемам приділили З.Горжеляк, П. Еберхардт, З.Зьолю, Т. Лієвські, З. Макела, Т.Марковські, М. Ростішевські, А.Стасяк, Р.Федан та інші²¹.

Тематика регіональних досліджень перебуває на стадії досить динамічної диверсифікації. Так, дослідження лише інституційного виміру транскордонного співробітництва здійснюється на таких напрямках як:

- визначення транскордонного регіону, його основних характеристик та специфіки;
- уточнення та адаптація категорійного апарату;
- узагальнення світового досвіду інституційного забезпечення транскордонного співробітництва, зокрема, діяльності євро регіонів;
- аналіз сучасного стану розвитку міжрегіонального та транскордонного співробітництва в країнах ЄС та сусідах, його інституційного і фінансового забезпечення;

- дослідження діяльності міжнародних регіональних структур та їх ролі у фінансовій підтримці міжнародного співробітництва регіонів;

- розробка методичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів інституційного забезпечення співпраці регіонів ЄС та сусідніх країн;

- обґрунтування пропозицій щодо формування механізмів надання фінансової підтримки спільним інвестиційним проектам у транскордонному регіоні;

- розробка рекомендацій щодо вибору основних шляхів створення сприятливих умов для формування інвестиційного капіталу у транскордонному регіоні тощо.

У процесі дослідження феномену транскордонних регіонів (і взагалі для регіонознавства) продуктивним може бути застосування методів суспільної та соціальної географії, в розвиток якої українські та російські науковці зробили значний внесок²². Тобто регіонознавство неминуче набуває комплексного, міждисциплінарного характеру.

Під міждисциплінарним підходом розуміємо насамперед синтез результатів науково-дослідної діяльності представників різних дисциплін в процесі комплексного вивчення конкретного об'єкту і пов'язаного з ним кола проблем.

Так, комплексний характер мають дослідження транскордонних регіонів, які перебувають в колі інтересів географії комунікацій, історичної, літературної географії, географії сфери послуг, туризму і навіть сакральної географії тощо.

Викладене вище впритул підводить нас до такої важливої методологічної проблеми, як міждисциплінарний характер регіональних досліджень у цілому.

Головна проблема, пов'язана зі спробою визначити в Україні місце міждисциплінарного підходу в регіональних дослідженнях, полягає в тому, що ідея міждисциплінарності все ще не отримала загального визнання і категоріального оформлення, у зв'язку з чим виникають певні труднощі методологічного та термінологічного характеру при її реалізації на рівні конкретних досліджень.

У європейському регіонознавстві міждисциплінарний характер регіональних досліджень не викликає сумнівів. Так, М. Чаттерджи стверджує, що регіонознавство розвивалося впродовж десятиліть як міждисциплінарна наука²³.

Застосування міждисциплінарного підходу в регіональних дослідженнях виправдано з багатьох точок зору (наявність широкого кола різноманітних тем, багаторівнева структура дослідних інституцій, об'єктивний збіг інтересів спеціалістів різних дисциплін і наукових спеціальностей, соціальне замовлення на дослідження саме комплексного характеру тощо).

Міждисциплінарний характер європейського регіонознавства обумовлюється й різноманітністю функцій регіонів, адже крім їх економічної (функціональної) моделі (Ф.Перру, Ж. Паєлінк)

науковцями обґрунтовані теоретично також природні (А.Гумбольдт), історичні (Й.Брюнес), гомогенні (В.Блаше) моделі регіонів та культурні зони (Р.Діон)²⁴.

Із становленням регіонів нової якості в рамках Європейського Союзу та проведенням політики взаємопроникнення міждисциплінарний підхід буде ще необхіднішим, оскільки з його висоти можна ширше і глибше розкривати нові зв'язки між регіонами різних рівнів, дати більш системне уявлення про основні закономірності їх функціонування тощо²⁵.

Отже, міждисциплінарний підхід відіграє в регіональних дослідженнях роль одного з ключових методологічних інструментів, завдяки якому здійснюється синтез результатів науково-дослідної діяльності представників різних дисциплін і наукових спеціальностей, набір яких варіюється залежно від досліджуваного об'єкту і кола поставлених завдань, результатом чого є комплексне (об'ємне) відображення об'єкту дослідження.

Слід підкреслити, що комплексність досліджень у будь-якому випадку буде відносною, адже вона обумовлюється багатьма чинниками, серед яких – повнота і доступність джерельної бази досліджень; конкретне коло завдань, що стоять перед дослідником або колективом дослідників; динамізм самого об'єкту дослідження, пов'язаний як із динамікою його розвитку, так і з постійним залученням нових джерел і інформації.

На порядку денному – інституціалізація соціальної, історичної, психологічної, політичної та інших гілок регіонознавства з тим, щоб у досяжному майбутньому вийти на рівень її досягнень в економічних та географічних науках, а також визначення їх місця у загальній системі регіональних досліджень.

Останнім часом, крім реальних регіональних процесів, все більшого значення набуває їх віртуальний вимір. Тобто на традиційні регіони з їх визначеними адміністративними кордонами накладаються ще й віртуальні регіональні просторово-часові «поля»²⁶.

Ця тенденція знайшла своє відображення в рамках постмодерністської парадигми. Так, наприклад, в економіці існує регіональний вимір вартості тих чи інших товарів, тому існують й віртуальні регіональні ціни.

Гроші обертаються у віртуальному полі, а регіональна інтенсивність симуляції володіння грішми, акціями, ваучерами чи векселями викликає віртуалізацію фінансів як соціального інститута взагалі.

В умовах відносно стабільних суспільств віртуалізація не несе негайної загрози стабільності економіки. В умовах же нестабільної економічної системи чи раптового перегляду засад міжрегіонального управління виникають ризикові обставини для усього суспільства, що й продемонструвала фінансово-валютна криза в країнах Південно-Східної Азії наприкінці 1990-х рр.та, безумовно, виявляється впродовж поточного етапу економічної кризи сьогодення.

Тобто розповсюдження регіонами віртуальних продуктів становить виклик як розвинутих (віддалена загроза стабільності), так і перехідним (реальні ризики) економікам.

Віртуалізацію регіональної політики можна вважати типовим процесом сьогодення через її розповсюдження регіонами всього світу. Однак цей процес відбувається з різним ступенем ефективності й інтенсивності.

З одного боку, віртуалізація є найважливішим параметром глобалізації сучасного світу. За умов впровадження й розповсюдження світом новітніх технологій, віртуального характеру набули грошові маси й інформація, які відповідними мережами вільно переміщуються крізь традиційні кордони.

З іншого, долаючи їх, віртуальні інститути створюють нові, віртуальні спільноти у вигляді регіонів, межі яких не співпадають з територіально-адміністративними лініями регіонів країни, або які складаються з кількох регіонів двох і більше країн, що мають спільні кордони. При цьому вони не стільки доповнюють розвиток традиційних регіональних економік, а й відносно (в межах регіональної стратегії держави й регіональної стратегії регіонів) вільно виступають суб'єктами міжрегіонального співробітництва.

Віртуалізація регіонів, принаймні в кордонах однієї держави, не є принципово новим концептом в українському регіонознавстві. О.І. Шаблій ще в середині 1980-х рр. в контексті гіпотетичного існування віртуальних об'єктів науки як одного з її трьох основних гносеологічних типів дослідження, запропонував принцип нестрогого входження реальних територіальних систем у системи вищого рівня, а також ідею про т. зв. гнучку територіальну організацію виробництва²⁷.

Таким, чином, створення міцного теоретико-методологічного підґрунтя регіонознавства сприятиме удосконаленню засад зовнішньої політики та державного будівництва з урахуванням регіонального чинника, вплив якого в майбутньому лише посилюватиметься.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Паламарчук М. Регіональні дослідження: завдання і наукові підходи// Регіональна економіка. - № 1. - 1996. - С. 33.
- ² Богорад О.Д., Тевелев О.М., Падалка В.М., Підмогильний М.В. Регіональна економіка. Словник-довідник. - К.- 2004.-С.231
- ³ Регионоведение. Под ред. Т. Морозовой. – М.- 1998. – С. 6.
- ⁴ Доморенко Е. Европейский регионализм: концепции и подходы// <http://europa.ehu.unibel.by/club/domorionok.htm> , 2001
- ⁵ Б. Данилишин, О. Веклич.Ефект декоуплінгу як фактор взаємозв'язку між економічним зростанням і тиском на довкілля// Вісник НАН України.- 2008.- № 5.-С.12-18
- ⁶ Верменич Я. В. Исторична регіоналістика в Україні. // Український історичний журнал. – 2001. – № 6. – С. 6.
- ⁷ Мельник В., Скочиляс Л. Політична регіоналістика: предметне поле і теоретико-методологічні основи//Вісник Львівського університету. Серія: філософські науки. - 2002. Вип. 4. - 352 С.
- ⁸ В.П. Семиноженко, Б.М. Данилишин. Новый регионализм. — К.: Наук. думка, 2005. — 160 С.
- ⁹ Регионоведение: Учебное пособие. Отв. ред. Волков Ю.Г.– Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского университета.- 2002. – С. 4
- ¹⁰ Экономическая энциклопедия. Политическая экономия / Гл. ред. А. М. Румянцев. – М.: Сов.энцикл.- 1975. – Т. 2. – 560 С.
- ¹¹ Isard W. Location and Space-economy: A General Theory Relating to Industrial Location, Market Areas, Land Use, Urban Structure.-N.Y.: John Wiley and Sons.-1956. – P. 352
- ¹² Изард И. Методы регионального анализа. – М.: Прогресс, 1966. – 659 С.
- ¹³ Perroux F. Economic Space: theory and application//Quarterly Journal of Economics.- 1950. # 64. - P.64
- ¹⁴ Hagerstrand T. Innovation diffusion as a spatial process. - Chicago: University of Chicago Press.- 1968 – P.12
- ¹⁵ Hoover E.M. The Location of Economic Activity.-N.Y.: McGraw-Hill.- 1948.- P.190
- ¹⁶ Игнатов В. П., Бутов В. И. Регионоведение. Учебное пособие. – Москва-Ростов-на-Дону.- 2004. – С. 10.
- ¹⁷ Величко В.В. Передумови розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом. Рецензія на кн. О.І.Шнирков, В.В.Копійка, В.І.Муравйов. Україна-Європейський Союз: економіка, політика, право. Київ: ВПЦ Київський університет.- 2006.- 269 С.//Економіка України.-2007.-№7.- С.95
- ¹⁸ Börje Johansson. Regional sciences: past, present and future// ERSA Newsletter.- Issue 29.-2003.-P.3
- ¹⁹ Paul Krugman, Princeton University, NJ, USA - «For his analysis of trade patterns and location of economic activity»// http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/2008/press.html
- ²⁰ Скотт Дж. Стимулирование кооперации: могут ли еврорегионы стать мостами коммуникации? // Кочующие границы. Материалы международного семинара (Нарва, 12-16 ноября 1998 г.). / Под ред. Бердниковой О., Воронкова В. //www.indepsocres.spb.ru/scott_r.htm
- ²¹ Див., наприклад, Т. Markowski. Polish cities in transition – balance of changes in spatial development – opportunities and threats arising from integration with European Union//<http://www.ersa.org/ersaconfs/ersa04/PDF/365.pdf>
- ²² Основні положення теорії суспільної географії (теоретико-методологічні аспекти вивчення суспільно-територіальних систем та їх територіальної організації), закладені в працях Е.Алаєва, М.Пістун, Ю.Саушкіна, О.Топчієва, О.Шаблія та ін. Див., наприклад: Пістун, М.Д. Основи теорії суспільної географії - К.: Вища школа.-1997.-232С
- ²³ M. Chatterji. Some Thoughts on Regional Science Models and Their Potential Uses in New Europe//Cybergeo.-Fragments of regional science in honour of Jean Paelinck//Article 43. - December 2006//URL : <http://www.cybergeo.eu/index341.html>.
- ²⁴ A. S. Bailly. The Region : A basic Concept for understanding local Areas and Global Systems//Cybergeo.-Article 42.- May 2007//URL : <http://www.cybergeo.eu/index333.html>.
- ²⁵ J. Bahtler, F. Wislade. Searching for consensus. The debate on reforming EU cohesion policy.-European research papers.-# 55.- Glasgow:European policies research center.- 2004. – P.66
- ²⁶ Замятин Д. Н. Гуманитарная география: пространство и язык географических образов. - СПб.: Алетей.- 2003. -
- ²⁷ Олег Шаблій. Бібліографічний покажчик//Українська бібліографія. - Львів: ЛНУ імені Івана Франка. Нова серія.- 2006.- № 24. -С.10

Velichko V.V. Theoretical and methodological foundations of the study of the regions in scientific researches in Ukraine and other European countries / Diplomatic Academy of Ukraine, Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

The article examines the theoretical and methodological backgrounds of the study of regions. The impact of regional factors in improving the foundations of foreign policy and state formation is presented. The author notes the emergence of new, modern approaches to the study of regionalization of the country in Ukraine and abroad.

Key words: regionalization, Ukraine, foreign policy, study of regions.

Величко В.В. Теоретические и методологические основы регионоведения в научных исследованиях в Украине и других европейских государствах / Дипломатическая академия Украины при МИД Украины

Статья посвящена рассмотрению теоретико-методологической основы регионоведения. Представлен анализ влияния регионального фактора на совершенствование основ внешней политики и государственного строительства. Автор отмечает появление новых, современных подходов к изучению процессов регионализации страны в Украине и мире.

Ключевые слова: регионализация, Украина, внешняя политика, регионоведение.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2011

Прийнята до друку 01.06.2011